

Список використаних джерел:

1. Бгажнокова І.М. Психологія розумово відсталого школяра. – М.: Освіта, 1987. – 224 с.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
3. Зальцман Б.Н. Фантазія та її роль в діяльності людини. – К.: Знання, 1958. – 124 с.
4. Палагіна Н.Н. Воображение у самого истока: Психологические механизмы формирования. – М.: Московский психолого-социологический институт, 1997. – 136 с.
5. Синьов В.М. Психологія розумово-відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
6. Стадненко Н.М. Нариси з олігофренопедагогіки. – К.: Леся, 2002. – 200 с.

The article contains the analysis experimental results studies of the creative imagination of mentally handicapped children on a geographical material.

Keywords: mentally handicapped children, the creative imagination, a geographical material.

Отримано 24.2. 2012

УДК 37.03; 159.922.762; 371.32; 502.2

О. Лаврикова

**АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗУМОВО
ВІДСТАЛИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА**

Наукові досягнення з методики викладання постійно ускладнюються, тому програми з природознавства в допоміжній школі постійно змінюються, хоч і не на багато. Такі зміни від вчителів вимагають більш вдалого вибору форм та методів навчання, бо велику кількість інформації запам'ятати дуже важко, а особливо розумово відсталим учням. Тому навчання природознавства за блок-схемами, на нашу думку, є дуже ефективним методом, бо саме воно дозволяє ціле розкласти на взаємопов'язані частини і, таким чином, у школярів допоміжних

шкіл активізуються пізнавальні процеси і вони здатні осмислити більшу кількість матеріалу.

Ключові слова: активізація, пізнавальна діяльність, блок-схеми, адаптивне програмне керування.

Научные достижения по методике преподавания постоянно усложняются, поэтому программа по естествознанию во вспомогательной школе постоянно изменяется. Такие изменения от учителя требуют более эффективного подбора форм, методов, приемов обучения. Это связано с тем, что умственно отсталые школьники не запоминают, большое количество информации по предмету и нет систематического обобщения. Поэтому обучение на уроках естествознания с помощью применения блок-схем (схем-конспектов) может быть эффективным методом, который позволит разложить целое на части, и даст возможность школьникам осмыслить, обобщить и систематизировать обучающий материал по предмету.

Ключевые слова: активизация, познавательная деятельность, блок-схемы, адаптивное программированное руководство.

Сучасна програма з природознавства для допоміжної школи націлює вчителів на вивчення зі школярами основних положень сучасної біологічної науки. Це викликано підвищенням її ролі у повсякденному житті, у розвитку промисловості і сільського господарства України, а також необхідністю формування у школярів екологічної культури. Кожна наука являє собою систему понять. Формування цих понять і є основною метою діяльності вчителя. Ключовою проблемою сучасної педагогіки та методики є проблема навчання учнів самостійно збагачувати свої знання. Але в розумово відсталих учнів активність до навчальної роботи сама по собі не виникає. Активність є результатом цілеспрямованої навчальної діяльності вчителя і учнів, в процесі якої учень повинен не тільки оволодіти знаннями, але й вміти використовувати їх повсякденному житті. Такі дієві знання та вміння, як свідчить аналіз літератури, можна сформуванати, використовуючи в процесі навчання активні методи [3].

Реалізуючи вимоги нових програм, щодо знань та вмінь школярів, вчитель зіткнувся з такою проблемою як невідповідність існуючих в практиці форм та методів організації навчально-виховного процесу з курсу природознавства; необхідність пошуку

оптимальних варіантів досягнення повного розуміння матеріалу всіма учнями. Крім того великий обсяг навчального матеріалу курсу природознавства викликає великі труднощі в школярів по його засвоєнню на рівні системи знань та вмінь кожного учня [1].

Ефективність навчання залежить не тільки від змісту, а й також від методів, за допомогою яких учень розвиває розумові здібності.

В практиці викладання навчального матеріалу виділили різні методи навчання. Але їх можна згрупувати за найбільш суттєвими ознаками: джерела, з яких учні беруть знання; характер діяльності вчителя; характер діяльності учнів в процесі навчання.

Метою нашої роботи є пошук, розробка та впровадження ефективних форм та методів активізації пізнавальної діяльності по забезпеченню формування у школярів системних знань та вмінь з курсу природознавства.

Одним з таких методів, на нашу думку, є розробка блок-схем, які сприяють системному формуванню дієвих знань та вмінь. При вивченні нового матеріалу часто застосовуються методи словесного викладання (розповідь, бесіда, шкільна лекція), які використовуються самостійно або в поєднанні з іншими методами. При використанні цих методів необхідна постійна активізація пізнавальної діяльності учнів у всіх класах, тому що учні швидко втомлюються в результаті виснаження нервових клітин мовних центрів кори великих півкуль головного мозку [2].

Як же створити на уроці такі умови, щоб учні активно діяли, отримували задоволення від своєї діяльності, як розвинути в них потребу пошуку нових знань? Ми вважаємо, що одним з шляхів активізації пізнавальної діяльності є складання схем та порівняльно-узагальнюючих таблиць. Можливі три шляхи забезпечення процесу навчання блок-схемами: використання вже створених іншими спеціалістами блок-схем; створення їх педагогами, які організують процес навчання шляхом модифікації існуючих навчальних матеріалів; побудування нових блок-схем.

Самий важкий шлях підготовки блок-схем – їх формування з одночасним утворенням навчальних методичних матеріалів.

Та питання активізації знань учнів з використанням блок-схем в курсі природознавства в педагогічній літературі дослідженні неповністю і потребують додаткового вивчення через введення нових ефективних форм та методів.

Послідовному викладенню матеріалу і активному його сприйняттю допомагає також застосування вчителем різних схем і порівняльно-узагальнюючих таблиць. Дидактичне значення схем ґрунтоване на тому, що учні ознайомляться з ними в незавершеному

стану, спостерігають їх послідовне складання та креслення на дошці. Це дає змогу добре зрозуміти матеріал, супроводжувати чітким (з паузами для запису) усним поясненням, що сприяє кращому засвоєнню схеми або таблиці, а переписування їх учнями в зошити сприяє закріпленню знань. Позитивний вплив на складання і записи схем та таблиць проявляється у всіх класах і при викладанні різних природничих дисциплін.

Тому, складання схем та порівняльно-узагальнюючих таблиць має велике значення. Це сприяє кращому запам'ятовуванню нового матеріалу, допомагає порівняти з раніше вивченим. На роботу з порівняльними таблицями можна віднести різну кількість часу. Інколи (якщо таблиця охоплює всю тему) її заповнюють протягом всього часу, який відведений на вивчення нового матеріалу.

Треба враховувати, що складання схем і заповнення таблиць не означає, що учням з того чи іншого питання необхідно знати тільки те, що записано в схемі або таблиці. Схеми і таблиці допомагають засвоїти основні положення, кожне з яких необхідно розширити і доповнити конкретними прикладами. Велике значення при цьому має вміле поєднання слова вчителя з різними видами наочності.

Таким чином, блок-схемне навчання – це комбінована система навчання, що обов'язково включає підсистему адаптивного програмного керування. Елементом цієї системи є блок-схема, що дозволяє учням адаптивно і можливо самостійно оволодіти певною сумою знань та вмінь. Реалізація комбінованих систем блок-схемного навчання вимагає використання широкого спектру методів навчання, включаючи класичні та сучасні.

Верзілін М. М. і Корсунська В. М. на основі переважного характеру джерел знань, діяльності учителя та учнів, методи викладання поділяють на три групи: словесні, наочні та практичні.

При використанні одних методів передача знань проводиться словом, при використанні інших – демонстрацією, в третіх – через практичну роботу. Учні застосовують знання слухаючи, спостерігаючи і працюючи практично. Методи, застосовані учителем у викладанні природознавства, не залишаються незмінними. Один і той же вид метода в залежності від змісту навчального матеріалу і вікових аспектів учні одержують за різним ступенем ускладнення.

При вивченні курсу природознавства на одному уроці можна застосувати декілька прийомів та методів, в залежності від змісту його частин. Демонстрація змінюється практичною роботою та бесідою. Але для того, щоб правильно вибрати методи, ефективно їх

використовувати треба знати можливості кожного метода та поставлені до нього вимоги.

Великий активізуючий вплив на пізнавальну діяльність учнів надають повідомлення фактів, які ілюструють нові досягнення наук та їх застосування на практиці. Вчителі з природознавства мають можливість доповнювати навчальний матеріал окремих тем значною кількістю нових даних.

Також необхідно використовувати на уроках місцеві матеріали про природу та її охорону, про сільськогосподарські та інші підприємства, пов'язані з курсом природознавства, про наукові праці місцевих наукових і медичних закладів та ін.

Викладання природознавства в допоміжній школі за останні роки значно змінилося; програма та підручники також змінилися настільки, що виникла необхідність у визначенні системи знань, найбільш суттєвих понять основ наук, які повинні вивчатися в школі.

Мета навчання – досягти учням правильних, міцних свідомих знань з природознавства. Ця мета досягається при правильному формуванні понять, які засновані на цілісності, системності навчання і розвитку мислення учнів.

Людина мислить поняттями. Наукові знання складаються з понять. Поняття – це форма зображення матеріального світу. Поняття – узагальнююче знання суттєвих ознак предмету, його зв'язків і співвідношень.

Правильні міцні поняття виникають в процесі навчання не самі собі, а в результаті всієї системи викладання. Мислити людина починає тоді, коли щось хоче зрозуміти.

У викладанні природознавства особливе значення має правильне, точне знайомство з предметом вивчення – рослин, тварин, людини або явищ в їхньому житті. Таким чином, зміст основ шкільної біологічної науки представлено системою біологічних понять [6].

Основними поняттями природознавства в допоміжній школі являються морфологічні, анатомічні, фізіологічні, екологічні, систематичні, цитологічні, медичні та ін. Але ці поняття можуть бути також спеціальні (які розвиваються в межах одного курсу), і загальнобіологічні взаємозв'язок організму і середовища, клітина, живлення, дихання, еволюційний розвиток світу та ін.) останні вивчаються протягом всього курсу природознавства. Кожне поняття поступово ускладнюється, розвивається. Просте початкове поняття, яке включає один елемент знань, об'єднується з іншими простими поняттями, утворюють більш складні. Так, поняття “листок” на

першому уроці просте, учні пізнають, що листок має зелену пластинку з жилками і черешок, тобто поняття про морфологію листка. В кінці вивчення теми учні дізнаються про анатомічну, фізіологічну будову, фотосинтезу, дихання та інші процеси які проходять в листку. Таким чином, “листок” з простого стає поняттям складним. Так формуються поняття з усього курсу природознавства. Щоб правильно навчити школярів. Вчитель повинен чітко уявляти як розвивається поняття та як їх треба правильно сформулювати.

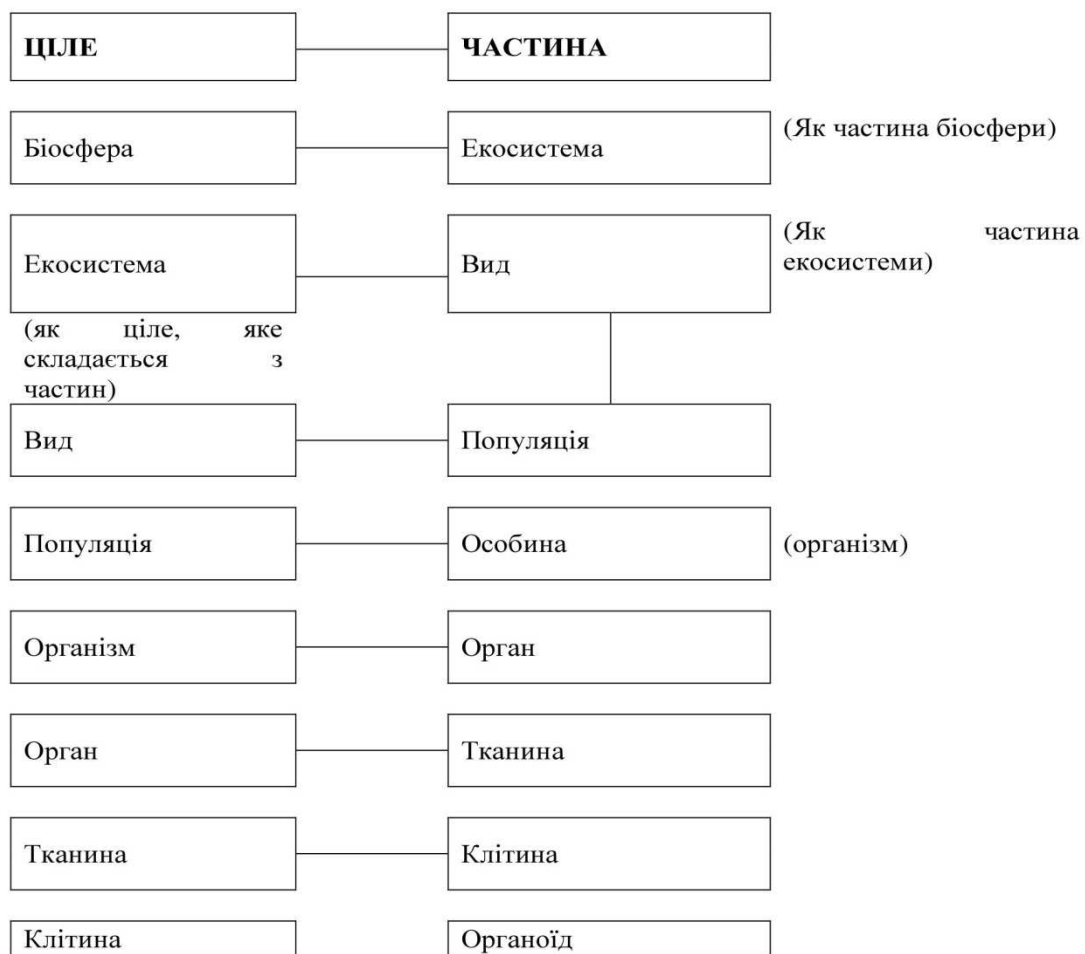
Природознавство в допоміжній школі є системою інтегрованих знань про живу природу і охоплює цикл наук: ботаніку, зоологію, анатомію і фізіологію людини та ін., що підлягають загальним законам і закономірностям розвитку живої природи та не живої природу, яка формує поняття про речовину, розчини, корисні копалини, ґрунт тощо [4].

Значення загальнобіологічних закономірностей необхідно для розуміння суті наукових основ і складних процесів, що характерні для різних галузей практичної діяльності людини. Ці знання виникають в процесі навчання не самі по собі, а в результаті цілеспрямованої дії всієї системи викладання. Якщо програма включає зміст необхідних знань, то засоби – це кропітка, серйозна повсякденна робота кожного вчителя. Головними умовами формування системних знань та вмінь може назвати: логічність у викладанні навчального предмету; науковість і зв'язок з життям; використання таких засобів засвоєння, які б сприяли формуванню знань та вмінь на рівні переконань (вправи для порівняння, класифікації, застосування знань та вмінь на практиці, формування визначень, висновків, обґрунтувань та ін.).

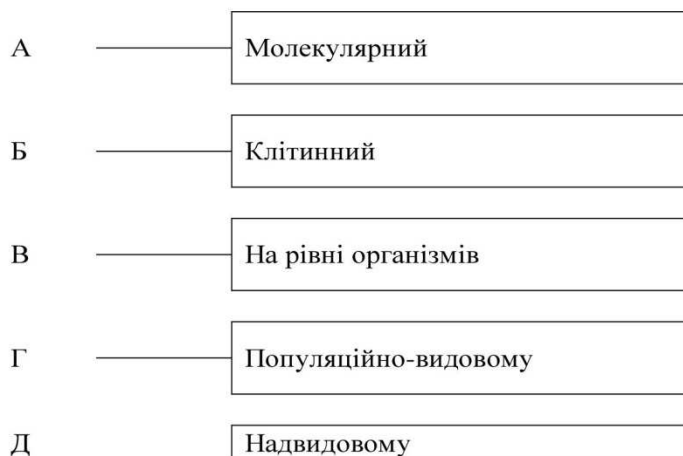
На наш погляд, цим умовам відповідають блок-схеми, які допомагають реалізувати системний підхід у викладанні природознавства. При складанні блок-схем в курсі природознавства повинні включатися всі спеціальні поняття.

Один з найбільш вдалих загальних законів розумового розвитку можна назвати – “від загального до конкретного”. В педагогічній практиці цей закон реалізувався в системно-структурованому підході. Кожна система має свою структуру, яка має не суму частин, а складається з взаємопов'язаних елементів [5].

В біологічній науці при здійсненні системного підходу щодо дослідження живої природи виникло вчення на рівнях організації життя. Будь-яка біологічна система різного рівня організації – це ЦІЛЕ, яке складається з взаємозв'язаних ЧАСТИН:

Тобто блок-схеми відображають всі рівні організації життя.

Всі біологічні системи проявляють властивості живого: 1) метаболізм; 2) репродукція; 3) спадковість; 4) мінливість; 5) ріст та розвиток; 6) подразнення; 7) дискретність; 8) саморегуляція.

Це є той "стержень" біологічного навчання, який дає можливість забезпечити доступність і логічну послідовність навчального матеріалу на всіх рівнях навчання. Взагалі на таке узагальнення вчитель виходить в курсі загальної біології. Так в курсі "Природознавство" в допоміжній

школі не передбачено вивчення розділу загальної біології, але ж вчитель формує загально біологічні поняття, розкриває механізми утворення живих організмів на всіх етапах вивчення природознавства, тому практичний досвід запевняє, що вже при вивченні систематичних курсів спеціальні поняття (а їх в природознавстві велика кількість) повинні сконцентруватися біля загальних біологічних закономірностей, які відображають сутність живих організмів та життя в цілому.

Безпосередній диференційний та індивідуальний педагогічний вплив повністю реалізується під час кожного навчального заняття при складанні блок-схем. Цілеспрямоване спілкування є одним з найважливіших компонентів педагогічного процесу, тому взаємодії педагога і учня необхідно приділити особливу увагу.

Ми вважаємо, що блок-схеми (схеми-конспекти) забезпечують: а) систематичність, логічну послідовність у формуванні понять; б) участь тимчасової і довготривалої пам'яті у сприйнятті та засвоєнні інформації; в) реалізацію принципу розвиваючого навчання; г) організацію самостійної роботи; д) реалізацію елементів продуктивного навчання.

На уроках природознавства в допоміжній школі можна: а) використовувати готові блок-схеми; б) модифікувати їх з інших; в) будувати нові.

Спільна діяльність вчителя та учнів по конструюванню блок-схем найбільш ефективна в плані активізації пізнавальної діяльності останніх, так як сприяє формуванню у них вмінь узагальнення і забезпечує свідоме засвоєння знань, їх цілісність та дієвість. Блок-схеми в залежності від індивідуальних особливостей і рівня знань школярів, дозволяють організувати різні види діяльності.

Великого значення при розробці блок-схем набуває врахування психолого-педагогічних закономірностей процесу засвоєння, зокрема: а) умов оптимальної організації сприйняття зорового об'єкту; б) характеру розумової праці з врахуванням механізмів інтелектуальної діяльності.

Отже, блок-схеми (схеми-конспекти), і особливо спільне конструювання їх разом з учнями, сприяють розвитку в учнів навичок узагальнення і систематизації, знання стають більш свідомі та міцні.

Список використаних джерел

1. Біда О. Формування природознавчих понять // Початкова школа. – 2000. – № 7. – С. 46-61.
2. Липова Л. Комбінування методів навчання при вивченні природничих предметів // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 47-49.

3. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В, Гончарова К.Д. Методика викладання природознавства. – К.: Вища школа, 1990. – 316 с.
4. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталых школьников. Учебное пособие для студентов дефектологических факультетов пед. ин-тов.- М.: Просвещение, 1970. – 199 с.
5. Сак Т. Як подолати стійку неуспішність в процесі вивчення природничих понять // Початкова школа. – 2001. – № 2. – С. 56-58.
6. Співак Л. Корекційна роль природознавства в навчанні та вихованні дітей з обмеженими розумовими можливостями // Дефектологія. – 1999. – № 1. – С. 53-55.

Scientific achievements in methods of teaching are constantly get complicated , that's why the programs in natural history at the auxiliary school are constantly changed, though not considerably. Such changes demand from the teacher more successful choice of forms and methods of teaching, as it is very difficult to remember a great amount of information, especially for handicapped children. Thus teaching natural history according to block-schemes, to our mind, is very effective method, as just it gives the opportunity to separate the whole into interconnected parts and, in such way, cognitive processes of auxiliary school pupils are made more active and children are able to understand greater amount of the material.

Keywords: activization, cognitive activity, block-schemes, adaptive programming guidance.

Отримано 24.2. 2012

УДК 376.1-056.36

В.Е. Левицький

**ДО ПИТАННЯ ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ
ДОСЛІДНИЦЬКОГО МЕТОДУ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ
ІНТЕЛЕКТОМ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Стаття містить результати теоретико-експериментального вивчення особливостей процесу застосування дослідницького методу при реалізації екологічного виховання учнів з порушенням інтелектом старших класів.